

Dušan Rebolj

Klavrni slehernik: Politične komedije Armanda Iannuccija

Armando Iannucci je svoje politične komedije – bodisi serijo **The Thick of It** (2005–2012), s katero se je najbolj proslavil, bodisi njeno ameriško predelavo **Podpredsednica** (Veep 2012–), bodisi celovečerca **Biti obveščen** (In the Loop, 2009) in **Stalinova smrt** (The Death of Stalin, 2017) – zgradil na posebni izpeljanki lika politika kot slehernika.

Ta lik se po eni strani razlikuje od likov politikov, ki nikakor niso sleherniki. Na primer od angleške in kasneje ameriške inkarnacije Franka Underwooda iz **Hiše iz kart** (House of Cards, 1990–1995 in 2013–2018), ki z izpričano in reflektirano hudobijo koreninita v izročilu Riharda Tretjega. Ali od Alana S. Vinje (oziroma B'Starda) iz **Državnika novega kova** (The New Statesman, 1987–1992), v katerem sta Maurice Gran in Laurence Marks utelesila vse levičarske očitke brutalnostim thatcherizma. Ali, če se od Iannuccijskih likov karseda odmaknemo, od upodobitev

politikov kot »velikih ljudi« (vstavite katero koli sluzavo upodobitev, kot bi rekel Frankie Boyle, »sadox incesta, ki jih razkazujemo po londonskem West Endu«).

Na drugi strani Iannuccijsvi politiki niti malo ne spominjajo na slehernike iz zgodb, ki skušajo krepost »malega« človeka zoperstaviti pokvarjenosti elite. Takšni so denimo lik Jimmyja Stewarta iz tipskega primera tega žanra, Caprovega **Gospod Smith gre v Washington** (Mr. Smith Goes to Washington, 1939), Dave v istoimenski žajfasti komediji Ivana Reitmana (1993) ter navsezadnje Thomas Jefferson Johnson, ki ga je v svobodni predelavi Caprovega klasika zaigral Eddie Murphy (**The Distinguished Gentleman**, 1992, režija Jonnathan Lynn).

Za spoznanje bolj pa je Iannucci svoje politične like ali vsaj dinamiko njihovih odnosov približal razmerju med Jimom Hackerjem ter njegovim svetovalcem in šefom kabineta Humphreyjem Applebyjem v seriji **Da, gospod minister** oziroma, ustrezno Hackerjevemu napredovanju, **Da, gospod premier** (Yes, Minister/Yes, Prime Minister, 1982–1984/1986–1988, Anthony Joy, Johnatan Lynn). Hacker v poznejših sezonah sicer poklicno dozori, vendar se šele v zadnji dokončno osvobodi Applebyjevih manipulacij. Če izvzamemo njegove z muko pridobljene politične veščine, je gledalčeva – slehernikova – moralna in identifikacijska referenca v seriji prav Hacker. Ta se v politične vrhove poda precej naiven, zlasti pa opremljen zgolj s krhko zdravo pametjo, ki se vsakokrat sesede pod težo Applebyjevih izkrivljanj. Appleby je nosilec logike videzov in absurdov, ki Hackerju – nosilcu uradnega političnega naziva, sprva ministrskega, nato premierskega – zastirajo presojo in ga

pasivizirajo. To je pglavitna točka podobnosti, pa tudi začetek odstopa Iannuccijevih likov od zgledov Hackerja in Applebyja.

Slehnost kot vodljivost

Medtem ko je *Da, gospod minister / Da, gospod premier* pripoved o Hackerjevi počasni poti do osebnostne in politične avtonomije, so Iannuccijeve politične komedije prikazi popolne neavtonomnosti ter tako politične kakor osebnostne stagnacije. Posebno *The Thick of It* se ne izteče v kakršno koli katarzo ali vsaj spodobno razsnovo, temveč le v napoved tega, da bo nekaj drugih likov zasedlo ista mesta v politični strukturi. *Mesta* in ne *funkcije*, saj je pripovedni svet serije *The Thick of It* sosledje izbruhov mrzlične aktivnosti in histerije, ki institucionalne okvire morda pretresajo, nikakor pa jih ne premikajo. Šele znotraj tega pripovednega sistema uzremo razmerja, ki do neke mere spominjajo na Hackerjevo in Applebyjevo.

Iannuccijev Appleby je Malcolm Tucker, glavni piarovec in neke vrste politkomisar laburistične stranke, ukrojen po liku in delu Blairovega spin-mojstra Alastaira Campbella. Tucker s svojo koščeno postavo in še bolj koščeno škotsko dikcijo terorizira ministra (kasneje ministrico) in njegove (oziroma njene) podreptnike na izmišljenem ministrstvu za socialne zadeve in državljanstvo (izmišljeno je bilo tudi Hackerjevo ministrstvo za upravne zadeve). Tako kot Appleby je Tucker nosilec politične logike, ki vsakokrat »premaga« zasebno logiko in skoraj neobstoječi etični čut aparatčikov z ministrstva.

A ti se od Hackerja razlikujejo po tem, da z izjemo občasnih obvozov in pomot ostajajo dosledno podložni. Od začetka (in skoraj) do konca se uklanjajo Tuckerjevemu nareku. *The Thick of It* je zvest dokument svojega časa, ker prikazuje neko politiko, ki je to zgolj po imenu: v resnici je popolnoma odcepljena od vseh centrov moči (serija *Da, gospod minister/premier* je protagonistom, drugače od Iannuccijeve serije, vendarle priznavala neko mero realnega vpliva). Je politika ljudi, ki se, če parafraziramo ameriškega Franka Underwooda, ukvarjajo le z velikostjo svojih stolov. Običajno prispodobno, včasih pa tudi dobesedno, saj Tucker novo postavljeni ministrici Nicoli Murray prepove uporabo ergonomičnega pisarniškega stola: »Ljudje ne marajo, da je politikom udobno. [...] Najraje bi vas poslali živet v kakšno kurčevo jamo.« Ministrica se pokorno znebi stola.

In tu se kaže slehnost Iannuccijevih politikov. V njegovih stvaritvah slehnika ne prepoznamo po posebni moralni trdnosti, še manj po odpornosti na korupcijo. Prepoznamo ga po šibkosti in ubogljivosti. Morda še po tem, da se v bolj lucidnih trenutkih zave lastne jalovosti. Nekako ta misel preveva izmenjavo med Nicolinim predhodnikom Hughom Abbotom in njegovim pomočnikom Glennom Cullenom.

»Delam, jem in se tuširam, nič drugega,« pravi Hugh. »Včasih grem še srat. Za nagrado. Mislim, s tem se dejansko nagrajujem. Tako daleč smo prišli. Sedim in si mislim: 'Ne, niti *New Statesmana* ne bom bral. Tole je samo zame. Razvajam se.' Je to normalno?« vpraša Glenna. Ta mu odvrne: »Žalostno je.« »Ampak vsaj nekaj ustvarim,« se potolaži Hugh.

Tucker je sicer večino teka *The Thick of It* videti kot lokus moči (oziroma je vsaj njen glas). Toda najprej v filmu *Biti obveščten*, zatem pa še v četrti sezoni serije, ko so laburisti že v opoziciji, ta fasada dodobra razpoka. Film *Biti obveščten* je ne preveč zakrinkan posnetek priprav na drugo iraško vojno ter v nebo vpijočega laganja o razlogih zanjo. Tucker in njegovi pomagači po nalogu britanskega premierja (ki nam tako v filmu kakor v seriji ostane neviden) izkrivijo razpoložljive podatke o (ne)varnosti neke neimenovane države na Bližnjem vzhodu in tako dostavijo Združenim državam izgovor za invazijo. Verjetno najbolj travmatičen prizor, kar jih je Tuckerju namenil Iannucci, se zgodi, ko ga pred podreptenimi funkcionar ameriškega zunanjega ministrstva okrcra, češ da ni sposoben izpolnjevati najpreprostejših navodil. Le malo manj travmatična je ugotovitev generala, ki ga je zagrabil James Gandolfini: »Angleški pudlji se ti mogoče pustijo fukati,¹ ampak pri nas si nula.« Tucker se potem, ko navodila vendarle izpolni, drzne prvemu mračnjaku zabrusiti: »Veliko psihopatov poznam, ampak noben ni tako kurčevo dolgočasen kot ti.« In drugemu: »Si že sploh kdaj koga ubil? Ne šteje, če si samo zaspal na njem.« Toda njegovo repenčenje je votlo, saj ni podkrepjeno z nikakršnimi pooblastili. Na koncu je tudi Tucker porinjen med slehnike; ukloniti se mora pravi politiki, pravi oblasti, ki se zopet izmuzne nekam v ozadje – venomer nekam za osebo, ki v danem trenutku ukazuje.

Odcepljenost od političnega občestva ...

Tako ima vsa komika v seriji *The Thick of It* in pripadajočem filmu neko nenavadno lastnost. Tuckerjev teror nad strankarskimi postreščki in nestranskarškimi birokrati je vojaersko zmagoslaven, ker ga doživljamo kot prevlado nad vsem slabim, kar pripisujemo politiki in javni upravi (kolikor je eno sploh še razločljivo od drugega). Klavrnosti rezultatov in značajski bedi, ki sta na ogled, se lahko režimo kot pečeni mački, ker ju pripoved poriva stran od nas, prav v to izprieno politično in javno-upravno sfero. Pošteno čutimo tudi razredne podtone spopadov med nekaterimi liki in se morda enotimo z navzočim resentmentom. Denimo ko Tuckerjev vajenec Jamie nahruli diplomata, ki v pisarni posluša glasno klasično glasbo: »Utišaj že ta kral! Sami samoglasniki, pizda! Subvencionirani, tuji samoglasniki. Ta drek poslušaj samo zato, ker se ne šika, da bi ti na kapi pisalo: 'Hodil sem v zasebno šolo.'« Ali ko Glenn očita kolegu liberalcu, da preveč popušča koalicijskim partnerjem iz konservativne stranke: »Plešeš, kakor ti piskajo ti šesterprsti,² hohštaplarski konjefuki.«

Toda ob vsem tem lahko prezremo, da te nevšečne like tista komaj vidna oblast, ki jih tlači, tudi obdaja z varovalnim omotom in dela iz videnega dokaj posrečeno metaforo. Naj gre za oblast osebe avtorja, ki ni navzoča v tekstu, ali za oblast lika premierja, ki ni navzoč v zgodbi – ali za tisto oblast, ki ji odgovarja premier (zopet po lastni presoji vstavite poljubno instanco). Vrzeli med gledalcem in pripovednim svetom je analogna vrzeli med sfero izvršnih ustanov – zakonodaje in sodstva v teh Iannuccijevih stvaritvah ne vidimo – ter političnim občestvom, ki mu ta sfera kroji življenje. Rečeno nekoliko melodramatično: fiktivno dogajanje v seriji *The Thick of It* je intervencijam gledalcev približno tako nedosegljivo, kakor je delovanje upodobljenih ali morda tudi dejanskih, sodobnih vlad in birokracij nedosegljivo intervencijam njihovega podložništva.

To ni zgolj nemočno. V nasprotju s publicami o demokraciji tudi ni vir politične legitimacije (ni instanca, ki bi ji odgovarjal premier). Kolikor je sploh slutiti njegovo navzočnost, nastopa v vlogi bolj ali manj premostljive nevšečnosti. Udeleženi likom, mnogi se med seboj zagrizeno sovražijo, je vendarle skupna nazorna (in nazorska) antipatija do ljudstva. V *Biti obveščen* se eden izmed protagonistov, laburistični minister Simon Foster, priduša: »Srečanja z volivci. Kot da bi bil Simon Cowell, samo da ne morem reči: 'Spizdi, zmešan si.'« V **Vzponu norcev** (*Rise of the Nutters*), posebni epizodi *The Thick of It*, pa se konservativni minister Peter Mannion ob komentarjih pod svojim blogom zgrozi: »No, zato mi gre javnost na jetra. Ker je za popizdit.« »Peter, ne moreš govoriti, da je javnost za popizdit,« ga okara pomočnica Emma. »Lahko, ja. Poznam se z njo,« vztraja Peter in prebere komentar: »Vedno se držiš, kot da bi te nekaj bolelo. A ga rad fašes v auspuh?«

... toda pogojenost z njim

Volivci, javnost, državljani, gledalci – kakor koli že – v politični komiki Armanda Iannuccija nimamo zaveznika. Tudi Tuckerja, ki bi mu sicer lahko pripisali zasluge za siljenje politikov v nekakšno odgovornost, Iannucci dokončno kompromitira v *Biti obveščen* in četrti sezoni *The Thick of It*. Že prej je svojim strankarskim podložnikom vsiljeval odstopne in javno samokritiko le zaradi neumnih postranskosti, na primer zaradi neustreznih stolov, šolanja otrok v nedržavnih šolah, vzbujanja vtisa politične neodločnosti, malomarnosti do vegastih občinskih zidov in podobnega. V teh primerih je bilo ljudstvo – polno butastih, vodljivih in šibkih slehernikov – radodaren vir topoumnega ogorčenja nad trivialnostmi. To ogorčenje sicer depasirano zmerja (vseeno je, kam ga politik rad faše in ali ga o tem kdo povpraša), a hkrati z molkom overja odločitve, ki jih zoper interes ogorčenih sprejema dejanska oblast. Toda na koncu se Tucker ne izkaže le za slepilca javnosti in ohranjevalca

statusa quo. V njem uzremo vojnega zločinca in plenilca ranljivih sodržavljanov (serija se konča s preiskavo komisije o sokrivdi pozicije in opozicije za samomor duševno labilnega brezdomca³). Početje vseh akterjev, ne glede na strankarsko pripadnost, zaokroži ugotovitev Stewarta Pearsona, odpuščenega piarovca in stratega konservativcev:

»Veste, to stranko sem razstrupljal deset let. Bilo je, kot da bi obnavljal staro hišo. Tu lahko demontiraš seksistični tram, tam brezobzirno okno, zamenjaš par homofobnih strešnikov. Ampak sčasoma dojameš, da je obnova vnaprej zavožena – saj so namreč že temelji postavljeni na trdno podlago iz samih pizd.«

Seveda s pripombo, da »trdne podlage«, v kateri se ne more zakoreniniti kakovosten politični sistem, ne tvorijo le pripadniki političnih strank. Če bi Iannuccija obtožili dosledne mizantropije, se morda niti ne bi preveč zmotili.

Stalinova smrt: parlamentarna demokracija in diktatura

Ob *Stalinovi smrti*, Iannuccijevem najnovejšem celovečercu, se torej poraja vprašanje: kako se v njegovih prikazih parlamentarna demokracija razlikuje od stalinistične diktature? Zagotovo ne po stopnji vključenosti ljudstva v konkretno politično odločanje. Iannucci ustvarja tragikomedije o upravljalcih, ki se z upravljanimi ne posvetujejo. Upravljeni nastopajo v najboljšem primeru kot nevšečnost, v najslabšem pa kot žrtve. Tako je tudi *Stalinova smrt* upodobitev boja za prevzem oblasti med Hruščovom in Berijo, ki se na državljane Sovjetske zveze sklicujeta bodisi svetohlinsko ali pa odkrito sarkastično. Najizrazitejša vključitev teh državljanov v pripoved so nenehne ustrelitve, uprizorjene kot hitra, tako rekoč obrtniška opravila.

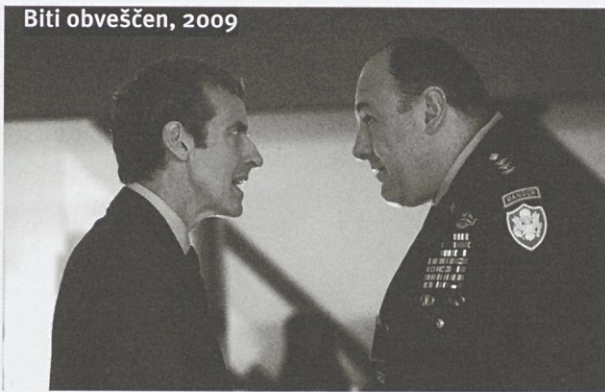
Prav tako se *Stalinova smrt* od Iannuccijevih upodobitev demokracije ne razlikuje po kakovosti upodobljenih kadrov. Največ likov v *Stalinovi smrti*, od plašnega in klečeplaznega Molotova do neodločnega in zbezanega Malenkova, ne po učinkovitosti ne po načelnosti ne presega dramskih oseb iz *The Thick of It* ter *Podpredsednice*. Tranzicijsko obdobje med Stalinovo smrtjo in pučem Hruščova prebijejo v trepetu za osebne privilegije, gnanje pripovedi pa prepuščajo trem protagonistom – Hruščovu, Beriji in pogojno Žukovu.

Na zastavljeno vprašanje o razliki med Iannuccijevimi upodobitvami demokracije in (post)stalinizma delno odgovori prav spoznanje, da je za to, da se v *Stalinovi smrti* sploh kaj zgodi, zaslužna navedena trojka. Iannucci je v tem filmu namreč upodobil neki zgodovinski prenos dejanske oblasti. Oblast oziroma moč je v Iannuccijevi parlamentarni demokraciji razpršena in predvsem, kot smo že povedali, zastrta, enigmatična. Morda sicer ima monopol nad konkretnim nasiljem, toda to nasilje – kot izpričuje Gandolfinijev lik iz *Biti obveščen* – vodijo motivi, ki so podobno zabrisani kakor motivi za vse ostalo upodobljeno početje. Posledično

Podpredsednica, 2012

Biti obeščen, 2009

je tudi vojska birokratizirana ter oropana značaja. Tudi zanjo velja, da je vpeta v neki institucionalni okvir, ki nepoškodovan preživlja vse notranje pretrese in izbruhe.⁴

V sovjetskem totalitarizmu, kot ga upodablja Iannucci, pa je institucionalni okvir dejansko podvržen osebni akciji. S Stalinovo smrtjo se v Sovjetski zvezi ponovi situacija izpred revolucije, ko je oblast, kot je pripomnil Lenin, ležala na ulicah in jo je bilo treba le pobrati. Le da tokrat ne leži na ulicah, temveč komatозна in poscana na tleh Stalinove dače. Temu primerno je spopad med Hruščovom in Berijo spopad konkretne volje.⁵ Zmagovalca pa določi Žukov, čigar suverena volja usmerja sovjetsko vojsko. »Sfukal sem Nemčijo,« prhne Žukov. »Menda bom lahko tudi mesno bunko v kurčevem telovniku.«

Da je nadrejenost volje politični strukturi tista poteza, ki stalinizem najbolj razločuje od parlamentarne demokracije (vsaj kolikor zadeva Iannuccijsve stvaritve), kaže tudi naslednji pomislek, ki v *Stalinovi smrti* ostane zamolčan. Glede na to, da se v Stalinovi odsotnosti vse tako bliskovito zasuče in da zasuk omogoči šele udeležba Žukova, bi lahko sklepali, da je bila zvestoba Žukova tudi odločilni dejavnik, ki je na stolu držal Stalina. Institucionalni okvir je bil utemeljen na ujemanju teh dveh volj. Tako tudi institucionalno preokvirjenje sledi premestitvi volje Žukova. Če je vojska orodje, čigar posedovanje določa političnega zmagovalca, in če se obrača tako, kot jo usmerja Žukov, potem v politiki vsakokrat zmaga tisti, ki mu Žukov nakloni ubogljivost. Pomenljivo je, da Žukova – najbrž ker je reflektirano vojak, vojak pa mora ubogati – prevzem oblasti ne zanima. A je toliko avtonomen, da si v stanju brezvladja izbere poveljnika po lastnem okusu. Hruščov ima pač srečo, da Žukov ne mara Berije.

Skratka, v nekem smislu je vloga politične volje tisto, po čemer Iannucci sisteme ločuje na demokracije oziroma diktature. V demokracijah je volja podvržena enigmatični strukturi, ki ji preprečuje zdrs v popolno arbitrarnost. Arbitrarnost tipa »odslej se bom boril za dobrobit državljanov«, a tudi tipa »zdaj si obsojen na smrt, v naslednjem trenutku te že gladko ignoriramo«. V diktaturah pa volja, razbremenjena

institucionalnih varoval, vlada strukturi in je zato sposobnejša političnega delovanja. Iannucci se po pravici ne čuti dolžnega, da bi se v svojih filmih in serijah posebej izrekal, kateri položaj je nevarnejši. Gledalec se mora odločiti, ali bo nazorsko bolj prikimal motivu klavnega slehernika, zamejenega z blodnjami drugih klavnih slehernikov, ali motivu klavnega slehernika, ki se, emancipiran od tujih blodenj, vdaja le lastnim. **E**

¹ To je Iannuccijsv sklic na vzdevek »Bushev pudelj«, ki so ga Blairu pred začetkom druge iraške vojne obesili nekateri mediji.

² Še en sklic na pomanjkljiv genski sklad aristokracije.

³ Tucker med preiskavo odstopi po zgledu Alastaira Campbella, ki je odstopil med preiskavo komisije lorda Huttona o sumljivi smrti Davida Kellyja, nekdanjega inšpektorja Združenih narodov za jedrsko orožje v Iraku.

⁴ Situacijo parlamentarne demokracije v Iannuccijsvih stvaritvah morda še najboljše opisuje Lefortova formulacija, da je mesto oblasti prazno. Toda medtem ko je Lefort »izpraznjenje« mesta oblasti po francoskem regicidu ter njegovo univerzalizacijo pojmoval kot nekaj žlahtnega, bi lahko Iannuccijsvo razgaljenje demokracije brali malodane kot schmittovsko kritiko. Drži, oblast v parlamentarni demokraciji ni več vezana na nobeno konkretno osebo. Toda s tem je politika izgubila orientacijo, predvsem pa element volje, ki ga zahteva vsaka suverena politična odločitev.

⁵ Zato tudi Berija, kljub manipulativnemu in ukazovalnemu značaju, v *Stalinovi smrti* ne nastopa kot ustreznik Tuckerja. Berija je akter; Tucker je to le, kolikor agira v tujem imenu.com/Blog/Post/1779/The-Speed-Watching-Technique (dostop 12. februarja 2016).